

Thomas van Aquino: 8 thema's

Een lezingenreeks op het Grootseminarie Rolduc

Thema IV) Thomas van Aquino over vriendschap

1) Introductie

Beginvraag: Waarom een avond besteden aan 'vriendschap'?

Want vriendschap is toch heel iets persoonlijks en een fenomeen van alledag. 'Waarheid', 'rust en onrust van de geest', 'onderwijs' (de onderwerpen die wij eerder hebben besproken) zijn grote thema's met sociale relevantie. Politiek en maatschappij spreken daarover. Filosofie, psychologie en sociologie houden zich ermee bezig, omdat **die** thema's bij de diagnostiek van onze tijd horen. Als je een arts van de cultuur wilt zijn, dan moet je deze grote onderwerpen belichten. – Maar vriendschap ?

Nogmaals: is het niet te persoonlijk? Vult iedereen dat niet zelf in? Wat vriendschap is, en wie mijn vrienden zijn?

Natuurlijk – sinds de introductie van de sociale media hebben wij niet zelden honderden 'vrienden', waarvan wij vele trouwens niet eens kennen; daarom zijn het dan ook met een betere aanduiding, onze 'followers', degenen die onze levensweg volgen en vice versa. Maar misschien is deze vloed (inflatie), deze overvloed van mensen die wij tegenwoordig allemaal 'vrienden' noemen, al reden genoeg om erover na te denken. Om bij voorbeeld een onderscheid te maken tussen 'digitale' vrienden, 'vrienden aan huis', of 'vrienden voor het leven'. En zichzelf de vraag te stellen: wat maakt nu eigenlijk dit onderscheid? Op welke manier ben ik met de mensen die ik mijn 'vrienden' noem, en die mij hun 'vriend' noemen verbonden?

Intuïtief zullen wij daar inderdaad wel een onderscheid in aanbrengen, want wij spreken bij voorbeeld in het dagelijkse leven over onze 'vriendenkring', maar zullen uit die kring ook enkelen of de een of ander kunnen aanwijzen, die wij onze 'goede vrienden' noemen, of zelfs onze 'beste vrienden'. Een gradatie in de vriendschapsband is heel natuurlijk.

Tot zover enkele inleidende opmerkingen die zouden kunnen opkomen bij overwegingen omtrent dat wat wij 'vriendschap' noemen.

Laten wij nu gaan kijken naar een citaat van Thomas van Aquino; het is genomen uit zijn commentaar op de 'Ethica Nicomachea', het meest belangrijke praktisch filosofische werk van Aristoteles.

Citaat: "Et inde est quod quidam cum amicis volunt **simul** potare, quidam autem **simul** ludere ad aleas, quidam autem **simul** exercitari, puta in

tormentis, luctationibus et alliis huismodi, vel etiam venari vel **simul** philosophari, ita quod singuli in actione volunt commorari, cum amicis quam maxime diligunt inter omnia huius vitae.” - In Eth. Nic. IX,14 (nr. 1949).

Vertaling: “En het is als volgt, dat sommigen met hun vrienden samen willen drinken, anderen daarentegen samen spelletjes willen doen, weer anderen zich in wedstrijden willen oefenen, zoals worstelen of iets dergelijks, of zelfs samen gaan jagen of filosoferen; in die zin dat iedereen met zijn vrienden die bezigheden wil beoefenen waar zij in dit leven het meeste van houden.”

‘Nihil novum sub sole’ – ‘Niets nieuws onder de zon’, zouden wij kunnen zeggen. Wat doe je anders **met** vrienden? Wat verwacht je anders **van** vrienden? Precies dit soort activiteiten doen vrienden toch samen. De concrete invulling van die activiteiten is vandaag de dag wel enigszins anders (het met elkaar worstelen en jagen kunnen wij vandaag wellicht vertalen met samen op vakantie gaan of lazer-gun shootings spelen), maar waar het vooral om gaat, is het kleine woordje ‘**simul**’, in dit geval te vertalen met ‘**samen**’. In deze ene zin van Thomas komt het niet minder dan vier keer voor.

Een eerste aspect dat wij onwillekeurig met vriendschap verbinden is ‘**samen zijn**’ en ‘**samen iets doen**’. Ook Thomas, 800 jaar geleden, ook Aristoteles 2300 jaar geleden hebben zo over vriendschap gedacht en het kennelijk ook zo beleefd. Want dit citaat van Thomas is een commentaar op een werk van Aristoteles. Samen zijn en samen iets doen lijkt dus een constant kenmerk voor vriendschap te zijn, doorheen alle tijden.

Spontaan zouden wij dit ‘samen’ natuurlijk ook met andere vormen van tussenmenselijk contact kunnen verbinden, bij voorbeeld het huwelijk, een partnerschap of het omgaan met kinderen in een gezin. Ook daar doe je veel dingen samen. En toch hoeven wij waarschijnlijk niet lang na te denken om te ontdekken dat dit ‘**samen**’ in een exclusieve relatie met één andere persoon, of in de verhouding van ouders ten opzichte van hun kinderen een heel andere ‘kleur’ en ‘invulling’ krijgt dan in de relatie die wij vriendschap noemen.

Daarmee komen wij reeds bij een eerste vraag waar wij een antwoord op zoeken: Wat is vriendschap eigenlijk? Hoe onderscheidt vriendschap zich van andere relatievormen? Wat zijn typische kenmerken voor vriendschappen?

Een tweede vragencomplex doet zich voor ons open door het feit dat ook een Thomas van Aquino en een Aristoteles lang geleden over deze vragen hebben nagedacht. Net als voor ons vandaag lijken ook voor deze twee denkers vriendschappen een bijzonder belangrijk vraagstuk te zijn om er over na te denken en er zelfs over te schrijven. Zelfs zo belangrijk dat men zich in de filosofiegeschiedenis altijd erover verwonderd heeft dat Aristoteles van de tien boeken van zijn meest bekende en meest invloedrijke werk ‘**Ethica Nicomachea**’ twee boeken uitsluitend aan het thema ‘vriendschap’ gewijd heeft. En 1500 jaar later schrijft Thomas van Aquino een commentaar op dit werk van Aristoteles en is daarbij zeer uitvoerig. - Vriendschappen zijn voor het menselijke leven kennelijk zo belangrijk, dat niemand in dit leven zonder vrienden zou willen leven. En ook deze

spontane uitspraak en constatering is al veel veel eerder geobserveerd; en jawel, door Aristoteles.

Anderzijds kan het feit dat vriendschappen in het menselijke leven zo belangrijk zijn ons ook niet doen verbazen, dat filosofen zich dus met dit onderwerp bezig houden, want ook hier geldt: de filosofie wil het gewone, het vanzelfsprekende doorbreken en voor onze geest zichtbaar maken. Niet om het te deconstrueren of te minachten, maar om ons zo nu en dan een **'Aha-Erlebnis'** te ontlokken. Misschien zoals dit soort momenten van verwondering zich ook wel eens in een vriendschap kunnen voordoen, zelfs in een vriendschap die al 'tientallen jaren samen door het leven gaat'. Op deze manier werkt het oud-bekende telkens weer verfrissend en vernieuwend.

Wanneer wij dus onze aandacht op Thomas richten, dan zouden wij van hem willen weten hoe hij over vriendschap denkt. **Een onderzoek dus wat vriendschap in zijn ogen is, welke kenmerken zij vertoont.** Maar tevens ook wat zij met ons mensen 'doet', **hoe vriendschap 'werkt'**, en wat zij voor ons menselijke leven betekent. Daarmee hebben wij ten eerste een meer theoretische invalshoek afgebakend, en ten tweede de deur geopend naar de praktische werkzaamheid van dat wat wij 'vriendschap' noemen.

Dit zij maar enkele gedachten over vriendschap, nog helemaal los van overwegingen van een Thomas van Aquino of een andere filosoof. En als ik u nu zou vragen 5 minuten in stilte op te schrijven wat uw eigen gedachten over vriendschap zijn, en wij zouden deze gedachten vervolgens met elkaar delen, dan zouden wij de hele avond daaraan kunnen besteden. Zo omvattend, zo divers, zo belangrijk voor ons menselijk leven is dit thema.

Maar omdat wij ons tijdens deze avonden meer in het denken van Thomas willen verdiepen, nemen wij ook hem vanavond als een zekere leidraad. En het zou mij niet verbazen als wij veel van onze eigen gedachten over vriendschap bij hem terug gaan vinden, en misschien nog wel enkele verrassingen.

2) De betekenis van vriendschap

Thomas beschikte in de laatste jaren van zijn leven (vanaf ongeveer 1268) over betere vertalingen van de werken van Aristoteles, dan dat dit nog in de 40' jaren van die eeuw het geval was. Die betere vertalingen waren nota bene door een 'vriend' van Thomas vervaardigd, Willem van Moerbeke, een Dominicaan, net als Thomas. Een 'vriend' dus, een vriend op het terrein van het wetenschappelijk onderzoek. Misschien is dit al een zachte hint in richting het feit dat bepaalde soorten vriendschappen ook in de werkweld, op de werkvloer mogelijk zijn. Dit laten wij even zonder commentaar zo staan.

Maar hier kunnen wij aanhaken bij de eerste gedachte van Thomas in zijn commentaar op Aristoteles' boek over de ethica, namelijk **de vraag waarom wij überhaupt het thema van de vriendschap willen onderzoeken.** Dit sluit dus naadloos aan bij onze eigen begintwijfel, dat vriendschap toch iets heel persoonlijks is en eigenlijk in de privésfeer thuishoort. **Nee – Thomas is er met Aristoteles van overtuigt, dat er gegronde redenen zijn om vriendschap als zodanig te onderzoeken.**

Wat zijn dan die redenen? In navolging van Aristoteles somt Thomas **zes redenen** voor een onderzoek naar de vriendschap op:

- vriendschap is een **soort van deugd**, een karakterhouding, die op een vrije keuze gebaseerd is;
- bij de dingen die bij het menselijke leven horen, lijkt de vriendschap **bijzonder noodzakelijk** te zijn, zelfs zo dat niemand met een gezond verstand het zou verkiezen om met zijn talenten en vermogen(s) te leven zonder vrienden erbij;
- het **voorbeeld van de natuur**: ook daar zorgen de individuen van een bepaalde soort voor elkaar; zo ook is er een natuurlijke vriendschap tussen mensen van hetzelfde ras, omdat zij gemeenschappelijke gewoontes en een vergelijkbaar sociaal leven hebben; of in nog breder perspectief: er bestaat een natuurlijke vriendschap tussen alle mensen vanwege de gelijkheid van hun specifieke natuur;
- zelfs **gemeenschappen en hele staten** lijken door vriendschap beter bewaard te blijven, want overeenstemming en vriendschap: zij lijken op elkaar;
- als mensen vrienden van elkaar zijn, dan is er **in de strikte zin geen behoefte aan rechtvaardigheid**, omdat zij alle dingen gemeenschappelijk hebben. Een vriend is 'een ander zelf', en er bestaat geen rechtvaardigheid ten opzichte van zichzelf;
- vriendschap moet echter niet allen worden onderzocht voor zover zij noodzakelijk is voor het menselijke leven, maar vooral ook **omdat zij zelf iets goeds is**, en dus prijzenswaardig en eerbaar.

Deze zes redenen komen voort uit een **fenomenologisch onderzoek** naar de ervaringen met en de gevolgen van vriendschap, zoals wij haar in onze wereld feitelijk tegenkomen. Bovendien sluit **ons spreken over vriendschap** hierbij aan. Vrienden maken het leven van ons mensen in gemeenschap aangenaamer. Voor Thomas is het altijd de moeite waard om de fenomenen te onderzoeken die ons in het leven tot betere (deugdzaamere) mensen kunnen maken (het is niet toevallig dat het meest uitvoerige deel van Thomas' 'Summa theologiae' het menselijk handelen aan de hand van de drie theologale deugden [geloof, hoop, liefde] en de vier kardinale deugden [verstandigheid, rechtvaardigheid, sterkte, matigheid] behandelt).

Kijkend naar de zes redenen kan worden gezegd: **Gerichtheid op..., zorgen voor..., optrekken met...**: deze en nog andere houdingen zijn typisch voor dat wat wij op de een of andere manier een **vorm van liefde** noemen.

Vriendschap is inderdaad een soort van liefde: je houdt van een vriend, ook al is dat een ander soort 'houden van' dan de manier waarop iemand van de wijn houdt, of van action-films. Wie van wijn houdt, die wenst zichzelf bij wijze van spreken 'wijn' toe, liever betere dan slechtere, misschien liever Franse dan Duitse. De manier waarop je van **iemand** houdt, is anders: je wenst jezelf niet meer van die mensen toe of nog betere, maar je wenst aan diegene van wie je houdt, het beste toe. In de liefde voor de wijn is men op zichzelf gericht, in de liefde voor de mens is men op hem of haar gericht. Zodoende hebben wij **een eerste kenmerk** gevonden van het soort

liefde waartoe de vriendschap behoort: ze bestaat erin het goede te willen voor degene van wie je houdt; ze is **welwillendheid**.

Thomas heeft dit gegeven in zijn Summa theologiae verwoord:

Citaat: “Non quilibet amor habet rationem amicitiae, sed amor qui est **cum benevolentia**.” (S.th. II-II, 23, 1).

Vertaling: “Niet elke [soort van] liefde heet vriendschap, maar [juist] die liefde, die verbonden is **met welwillendheid**.”

Maar welwillendheid is nog niet alles wat vriendschap inhoudt. Want je kunt ten opzichte van allerlei mensen welwillend zijn – hen het goede toewensen – en zelfs nog sterker, namelijk weldoener zijn, zonder dat die ander er iets van merkt, of misschien nog niet eens iets daarvan weet. Een dergelijke verhouding zal immers niemand een vriendschapsverhouding noemen. Je kunt dus niet bevriend zijn met iemand zonder dat die ander zich ook bevriend met jou zal noemen. Tot de soort van liefde die wij vriendschap noemen, hoort dus een **wederkerigheid**. Dit is **een tweede kenmerk** van vriendschap.

Citaat: “Sed nec benevolentia sufficit ad rationem amicitiae, sed requiritur **quaedam mutua amatio**: quia amicus est amico amicus.”

Vertaling: “Toch is de welwillendheid alléén voor het begrip van vriendschap niet toereikend, zodat er **een zekere wederzijdse liefde** vereist is: want de vriend is voor de vriend een vriend.”

Wederkerige welwillendheid: zo luidt de kern van de omschrijving voor vriendschap die Thomas handhaaft.

Maar toch is ook deze omschrijving nog niet alles. Want de vraag rijst, **hoe** die wederkerige welwillendheid **wordt ingevuld**. Op dit punt heeft het begincitaat van Thomas dan zijn rechtmatige plaats:

Citaat Thomas: “En het is als volgt, dat sommigen met hun vrienden willen drinken, anderen daarentegen samen spelletjes willen doen, weer anderen zich in wedstrijden willen oefenen, zoals worstelen of iets dergelijks, of zelfs samen gaan jagen of filosoferen; in die zin dat iedereen met zijn vrienden die bezigheden wil beoefenen waar zij in dit leven het meeste van houden.” (in Ethic. Nic. IX, 14)

Populair, maar wel doeltreffend gezegd: “Vrienden doen vele dingen samen.” Zij brengen graag tijd met elkaar door, zij zien en ontmoeten elkaar graag, zij hebben doorgaans gelijkaardige interesses, zij delen kennis en ervaringen met elkaar, zij zijn er voor elkaar. Daarmee is reeds **een ander – een derde - kenmerk** voor vriendschap aangeduid: dat vrienden namelijk **niet al te verschillend** van elkaar zijn. Een **zekere gelijkheid** hoort ook bij de vriendschap.

Tenslotte kan er op een organische manier aan worden toegevoegd: **dit samenzijn van vrienden kost tijd**. Maar deze tijd is vooral **kostbare tijd**. Daarom hoort bij de vriendschap – en dit is **een vierde kenmerk** - dat zij geen momentopname is, maar dat zij **duurzaamheid** impliceert.

De vier kenmerken van de vriendschap als een vorm van liefde zijn volgens Thomas:

- welwillendheid
- wederkerigheid
- een zekere gelijkheid
- duurzaamheid

Omdat vriendschappen nu eenmaal alom bekend zijn - want zij worden in de praktijk door nagenoeg iedereen geleefd – zullen de meeste mensen deze vier kenmerken van de vriendschap ook wel herkennen. Wat niet betekent dat men er vaak bij stilstaat. Het zal daarentegen niet verbazen dat de accentleggingen binnen deze kenmerken bij de **concreet geleefde** vriendschappen nogal verschillend kunnen zijn. Want over de **invulling** van de wederkerige welwillendheid is hier nog niets gezegd. Die kan immers zeer uiteenlopend zijn, en afhankelijk daarvan een zeker nadruk op één of meerdere van die kenmerken leggen.

3) Drie soorten vriendschappen

Toch herkent Thomas ook omtrent de basis, omtrent het fundament van de vriendschap een zeker patroon, zodat het mogelijk is om de verschillende vormen van vriendschappen volgens een **drietal motieven** te ordenen. Of als vraag geformuleerd: wat is gemeenweg **de basis** waarop vriendschappen kunnen berusten?

Thomas onderscheidt – trouwens met en in navolging van Aristoteles - **drie motieven: nut, plezier en morele kwaliteit**. Vriendschappen ontstaan en kunnen blijven bestaan omdat de vrienden voor elkaar van een zeker nut zijn. Of omdat men met en/of aan elkaar plezier beleeft, of omdat men elkaar waardeert als goede (deugdzame) mensen. Of, uiteraard: een combinatie van twee of alle drie.

Met de woorden van Thomas zelf: “Quia amicitiae actus est amatio, consequens est quod etiam sint **tres species amicitiae** aequales numero amabilibus, quarum una est amicitia propter honestum, quod est bonum simpliciter, alia propter delectabile et tertia propter utile.” (In Ethic. VIII, 3, 31-35).

Vertaling: “Omdat liefdevolle genegenheid een activiteit van de vriendschap is, is het gevolg dat er **drie soorten vriendschappen** zijn die overeenkomen met de objecten waarop de liefde is gericht; de eerste is de vriendschap vanwege het eervolle, wat ook het goede als zodanig genoemd wordt, de

tweede [is de vriendschap] vanwege het plezier, de derde [is de vriendschap] vanwege het nut.”

Een **voorbeeld** van een vriendschap die gebaseerd is op nut, zou het volgende kunnen zijn: het werk van een secretaresse of secretaris op een kantoor is gebaseerd op het feit dat zij of hij nuttig is voor het goede verloop van de werkzaamheden van een bedrijf. Dat neemt niet weg dat de baas zijn medewerkster en zij hem het goede toewensen, al is het maar omwille van het goed functioneren van het bedrijf. Zij hebben vertrouwen in elkaar, zij wisselen naast het zakelijke soms ook andere dingen met elkaar uit. Je kunt – algemeen gesproken – met medewerkers, met de baas of directeur, met dienstverleners, met leraren of leerlingen een puur zakelijke, contractuele verhouding hebben, maar zulke relaties kunnen ook vriendschappelijk zijn, ook al blijven ze gebaseerd op de nuttigheid van de zakelijke band en zullen ze veelal niet voortbestaan als die basis wegvalt. Spontaan zouden wij vandaag de dag aan een dergelijke ‘zakelijke relatie’ niet zo gauw het predicaat van vriendschap toekennen, maar als deze vorm van samenzijn en samenwerken het kenmerk van een zekere duurzaamheid vertoont, dan kan er een natuurlijke vorm van ‘vermenging’ (niet van ‘verstrengeling’) van het zakelijke en het persoonlijke plaatsvinden. - Deze vorm van verbondenheid mag men volgens Thomas gerust **een type van vriendschap** noemen, weliswaar de laagste in rang, maar wel een **amicitia utilis**.

Daarmee is al duidelijk: er is veel meer ‘vriendschap’ en vriendschappelijkheid dan dat, wat ons taalgebruik suggereert als wij over ‘vriendschappen’ spreken. Alleen al het feit dat **‘vriendelijk-zijn’** en **‘vriendelijkheid’** in de stam van de taal met ‘vriendschap’ verbonden zijn, laat reeds blijken, dat wij in de gewone alledaagse omgang met mensen op een natuurlijke wijze op zoek zijn naar deze vorm van vriendschap. Is het soms niet opmerkelijk dat wij bij voorbeeld bij een eerste kennismaking met nieuwe mensen deze vriendelijkheid enerzijds van elkaar verwachten, en anderzijds wij deze vriendelijkheid in een gestreste en opgejaagde maatschappij node missen. Het zou de moeite waard zijn om onze zakelijke relaties zo nu en dan te toetsen of wij erin slagen elementen van deze amicitia utilis in te bouwen.

De **amicitia delectabilis**, de vriendschap omwille van het plezier gaat daarin al een stap verder. Bij deze vorm van vriendschap valt namelijk een component weg die bij de amicitia utilis vaak nog een belangrijke rol speelt: **de asymmetrie**. Wat wil dat zeggen? Vriendschappen met als basis het nuttigheidsprincipe komen wij – zoals gezien – veelal in de werkwereld tegen, waar een natuurlijke asymmetrie tussen de personen bestaat: werkgever – werknemer; leraar – leerling; baas – medewerker.

De vriendschap nu die plezier als fundament heeft waarop zij berust, **kent deze asymmetrie in veel mindere mate, tot en met de volledige opheffing ervan**. Getuige daarvan zijn de leden van alle clubs, verenigingen en teams, waar het er om gaat om gemeenschappelijk een of ander plezier te beleven (sporten, sociale activiteiten, vakanties, uitstapjes, etc. etc.). Bovendien heeft men in deze vorm van vriendschappen vaak ook **een gemeenschappelijk doel** voor ogen: Op het voetbalveld ben je met je baas een andere vriend dan op kantoor; en je wilt samen een wedstrijd winnen, wie dan de winnende goal scoort, dat maakt niet uit. En bij voorbeeld gemeenschappelijke uitstapjes met je afdeling willen – als wij het door de

ogen van ons thema bekijken - juist proberen de amicitia utilis een beetje op te tillen op het niveau van de amicitia delectabilis. Datzelfde geldt voor teambuildingsdagen, voor kerstvieringen, etc. - De gerichtheid op een gemeenschappelijk doel verhoogt de vriendschapsband, waarbij de scala van de 'vormen van plezier' heel breed kan zijn, van een 'samen wat pilsjes drinken' in een café tot en met de gezamenlijke vreugde om als vrijwilligers bij de brandweer een mensenleven te hebben gered.

De amicitia utilis en de amicitia delectabilis zijn beiden desalniettemin **sterk afhankelijk** van het vierde kenmerk: **de duurzaamheid**. Want als de basis van de nuttigheid of van het plezier verdwijnt, dan zal doorgaans ook de vriendschapsband stoppen of minstens verflauwen, al dan niet op den duur (korte of langere duur) niet zelden ook helemaal ophouden. Als het fundament wegbreekt, dan stort ook het gebouw in elkaar. Dat klinkt dramatischer als het is, want deze twee vriendschapsvormen leven en beleven wij in de loop van ons leven op veelvuldige wijze, en niet zelden in wisselende contacten. Maar juist de voortgang van het menselijke leven brengt met zich mee dat leefsituaties veranderen, woonplaatsen wisselen, de kring van mensen die men ontmoet breder en anders wordt, de interesses wijzigen, groeien of verdwijnen. **Door de wisselvalligheden van het leven kunnen dus de amicitiae utiles en de amicitiae delectabiles veranderen of verdwijnen**

Wij moeten echter ook erkennen dat deze vormen van vriendschappen nog niet de 'echte' of de 'eigenlijke' vorm van vriendschap kunnen zijn. Namelijk **die vorm** van vriendschap die wij bedoelen als wij over onze '**goede**' of over onze '**beste**' **vrienden** spreken. Met deze twee aanduidingen 'goede' en 'beste', klikt al onuitgesproken door, dat de basis voor deze vriendschappen niet te zoeken is '**buiten**' die personen – namelijk nut of plezier – maar ergens '**in**' die personen **zelf**.

Er is dus – volgens Thomas - **een hoogste vorm van vriendschap** aan te wijzen. Het fundament daarvoor is **in de persoon zelf** te zoeken: zijn/haar morele kwaliteiten. Welke zijn die dan? Het zijn de deugden, die in het streven daarnaar het beste van een mens laten zien. Voor Thomas zijn dit de drie theologale deugden: geloof, hoop en liefde, en de vier kardinale deugden: prudentia, iustitia, fortitudo et temperantia.

Het gemeenschappelijke zoeken en streven naar deze morele kwaliteiten brengt de vriendschap voort, die **amicitia honesti** ('eervolle vriendschap') wordt genoemd.

Deze vriendschap zoekt in de ander het goede omwille van de andere persoon zelf. Daarbij wordt natuurlijkerwijze veronderstelt, dat deze gerichtheid op de deugd wederzijds is.

Thomas schrijft: "Illi enim qui sunt sibi similes in virtute volunt sibi invicem bona in quantum sunt boni; sunt autem boni secundum se ipsos, nam virtus est quaedam perfectio faciens hominem bonum et opus ipsius; ergo patet quod tales volunt sibi bona secundum se ipsos. Unde eorum amicitia est per se." (In Ethic. VIII, 3, 176-181).

Vertaling: "Degenen die in deugdzaamheid op elkaar lijken, willen voor elkaar het goede in zoverre zij goed zijn; zij zijn immers goed in zichzelf, want de deugd is een zekere vervolmaking die de mens en zijn werk(zaamheid) goed

maakt. Hieruit blijkt dat deze mensen voor elkaar het goede willen omwille van henzelf. Hun vriendschap is dus een vriendschap als zodanig.”

De wederkerige welwillendheid, die wij als kern van de vriendschap hadden omschreven, wordt in dit vriendschapstype dus het meest gerealiseerd. De welwillendheid bestaat hier dus niet zozeer in het voor elkaar nuttig zijn of elkaar plezier bezorgen – ook al horen dergelijke aspecten ook bij deze vorm van vriendschap – maar **het gaat hier vooral om de wederzijdse gerichtheid op het goede van de andere persoon**; en die manifesteert zich in de deugd als een kwaliteit die de mens en zijn werkzaamheid goed maakt.

Doordat deze vorm van vriendschap zich uitdrukkelijk op de andere persoon als persoon richt, laat zij nog een ander aspect zien, dat vooral in deze vriendschapsvorm duidelijk naar voren komt: **de vrije uitverkiezing**. De amicitia utilis en de amicitia delectabilis verwachten **in en door** de vriendschap nog iets anders dan de persoon zelf: een nuttige of een leuke of een plezierige of een aangename activiteit, enz. - In zekere zin hangen deze twee vriendschapsvormen daar dus ook aan vast, zijn zij daarvan afhankelijk. Vallen deze belangrijke verschijnselen, die feitelijk de hoofdaccenten zijn, weg, dan valt ook de vriendschap weg.

Anders bij de amicitia honesti: Zij is een genegenheid die continu uit vrijheid voortkomt, en geen andere noodzakelijkheidsband kent dan die vrijheid zelf. Wat dus wel betekent dat ook zij – juist vanwege die vrijheid - steeds kan ophouden. Alleen **zal** zij dit als vriendschap niet doen, omdat zij dit niet **wil** doen.

Deze vriendschap verschaft de vrienden **een toegang tot de geestwereld van elkaar**. Meer dan in andere menselijke verhoudingen leeft deze vriendschap van een zekere gelijkheid, maar tevens van een zekere oppositie. Niet zelden is het zo dat de gelijkgestemdheid juist door de verscheidenheid van de beoefening van de talenten, of door het bewandelen van verschillende wegen van de menselijke geest verreekt en verdiept wordt. Met als blijvende voorwaarde dat dit bewandelen, dit streven, dit zoeken en deze geestelijke uitgestrektheid zich op het doel van het ‘bonum’, het goede blijft richten. De deugden veronderstellen geen volmaaktheid, maar wel een streven en een verlangen naar het goede.

Deze vorm van vriendschap kent volgens Thomas niet alleen een gemeenschappelijk streven en leven in richting van het goede, maar is juist **in dit streven** op een bijzondere wijze met de ander verbonden. Zodoende vertoont deze vriendschap een aantal eigenschappen die elkaars levensweg begeleiden en versterken.

Thomas noemt vijf van deze eigenschappen:

- amicus primo quidem vult suum amicum esse et vivere;
  - ten eerste wil de vriend voor zijn vriend dat hij is en dat hij leeft;
- secundo vult ei bona;
  - ten tweede wenst hij de vriend het goede toe;
- tertio, operatur bona ad ipsum;
  - ten derde, doet hij voor de vriend goede dingen;
- quarto, convivit ei delectabiliter;
  - ten vierde, wil hij een aangename omgang met hem hebben;

- quinto, concordat cum ipso, quasi in iisdem delectatus et contristatus.
  - ten vijfde, wil hij met de vriend overeenstemmen, als het ware over hetzelfde verheugd en verdrietig zijn.

Deze eigenschappen roepen waarschijnlijk een zekere mate van herkenning op. Door ze zo eenvoudig op een rijtje te zetten, wordt het beeld van een amicitia honesti ons nog eens helderder voor ogen geplaatst.

Samengevat zou men kunnen zeggen: Thomas heeft wellicht ons aanvoelen van vriendschappelijke verhoudingen en van vriendschappen op een herkenbare wijze onder woorden gebracht en nog eens versterkt en verduidelijkt. Onze dagelijkse leefwereld is feitelijk gekleurd en ingevuld met menselijke verhoudingen die door deze drie soorten van vriendschappen worden gerepresenteerd. Een ongedwongen kijk bevestigt daarom ook de met Aristoteles aan het begin reeds vermelde uitspraak, dat niemand in deze wereld zonder vrienden wil leven. - En de nieuwtestamentische uitspraak van Christus in het Johannes-evangelie (Joh. 15, 15) : “Ik noem u geen dienaars meer, [...] maar ik heb u vrienden genoemd”, kan dit aanvoelen alleen maar bevestigen.